

РОЗДІЛ IV

АВСТРАЛІЙСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО НА ПОЧАТКУ РОЗГОРТАННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ (1980–2000 рр.)

4.1. ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ АВСТРАЛІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

Події Другої світової війни привели до трансформації зовнішньополітичних пріоритетів Австралії, насамперед з військово-стратегічного погляду. Якщо до 1939 р. основним союзником та гарантом безпеки п'ятого континенту була Велика Британія, то вже під час Другої світової війни Австралії довелося звертатися по допомогу в обороні держави до США, бо Лондон не мав необхідних ресурсів для війни в Азійсько-Тихоокеанському регіоні та радше сам потребував підтримки у протистоянні з нацистською Німеччиною.

Стратегічне союзництво між Австралією і США не обмежалося захистом п'ятого континенту від японської агресії, й 1 вересня 1951 р. в Сан-Франциско між цими двома державами, а також Новою Зеландією було укладено Тихоокеанський договір про безпеку, відомий також як пакт АНЗЮС (ANZUS). Згідно з договором сторони зобов'язувалися надавати взаємну допомогу в разі агресії, а також мирно вирішувати суперечності. Він набув чинності 1952 р. і мав гарантувати безпеку Австралії та Нової Зеландії в рамках стратегії США щодо переозброєння Японії [1].

Зважаючи на тісні союзницькі відносини між Австралією та США ніяких сумнівів щодо блокової належності п'ятого континенту в рамках Холодної війни не могло бути. Окрім суто військової складової, єдність Австралії з Західним світом (тут і далі використовуємо цей термін відповідно до українського політико-географічного сприйняття) була також цивілізаційною та

соціокультурною, бо австралійців цілком природно й закономірно розглядають як частину «англосаксонського світу».

Зовнішньополітична стратегія Австралії в другій половині ХХ ст. мала два основні виміри: регіональний та глобальний. У рамках першого основною метою австралійського уряду було сприяння розбудові відносин з сусідніми країнами, насамперед економічних. На глобальному рівні Австралія прагнула відігравати активну роль у підтримці зусиль Західного блоку загалом і США зокрема в протистоянні СРСР та комуністичному руху.

Варто наголосити, що протидія комунізму була не лише актуальна для Австралії з погляду зовнішньої політики, але й прямо стосувалася внутрішньополітичної ситуації. Через антикомуністичні настрої в суспільстві 1949 р. лейбористська партія втратила позиції в австралійському парламенті та уряді й на десятиріччя опинилася «за бортом». Як зазначає С. Макінтайр: «страх перед комунізмом охопив більшість аспектів суспільного життя й змусив уряд узятися за підвищення добробуту громадян, одночасно придушуючи всяке інакодумство та творчі нововведення» [2, с. 245]. Обґрунтовані підозри щодо шпигунської діяльності радянських агентів на території Австралії спонукали уряд у тісній співпраці з британськими спецслужбами створити Австралійську Організацію з Безпеки та Розвідки (ASIO) згідно з указом Прем'єр-міністра Бена Чіфлі 1949 р. З 1950 р. по 1970 р. ASIO очолював бригадний генерал сер Чарльз Спрай, який розбудовував організацію та керував нею з метою протистояти загрозам Австралії в рамках Холодної війни [3]. Однією зі знакових операцій ASIO стало ув'язнення лідера Австралійської комуністичної партії [2, с. 247].

Після Другої світової війни США суттєво наростили свій вплив у світі, фактично очоливши Західний блок. Тож Австралія серед пріоритетів зовнішньої політики на глобальному рівні бачила необхідність посилити партнерство з Британською Співдружністю й міжнародними організаціями, зокрема ООН, аби збалансувати американське домінування. Значний особистий

внесок в активізацію австралійської зовнішньої політики після війни зробив тогочасний міністр закордонних справ Австралії Герберт Еватт. Він був переконаний у тому, що Організація Об'єднаних Націй є необхідною складовою забезпечення інтересів національної безпеки Австралії, й активно відстоював права малих народів під час співпраці з організацією. Г. Еватт брав участь у написанні статуту ООН, а в 1948–1949 рр. навіть очолював Генеральну Асамблею ООН [4].

Формуванню антикомуністичного зовнішньополітичного курсу передувала зміна найвищого політичного керівництва Австралії. Наприкінці 1949 р. до влади в країні замість лейбористів прийшли ліберали, які виступали з позицій рішучого антикомунізму. Прем'єр-міністром став Гордон Мензіс, замінивши на цьому посту Бена Чіфлі. В рамках підтримки зусиль Західного блоку щодо протидії поширення комунізму австралійці взяли участь у приборканні комуністичного повстанського руху в Малайї, а також підтримали американців під час корейської війни. Г. Мензіс вважав, що йдеться про глобальну комуністичну агресію, спрямовану на весь регіон Південно-Східної Азії, таку, що потребує відповідної реакції Заходу. 1951 р. Г. Мензіс попереджав про «безпосередню загрозу війни» і наголошував, що, зважаючи на розмір території Австралії і порівняно невелику кількість населення буде неможливо протистояти комуністичній загрозі без підтримки «сильних друзів» – країн Заходу [2, с. 248]. Саме в рамках пошуку такої підтримки Австралія приєдналася до двох військово-політичних союзів за участі США та інших країн регіону – ANZUS та SEATO.

Організація Договору про Південно-Східну Азію (SEATO) створювалася на основі підписаного 8 вересня 1954 р. Манільського Пакту – договору про колективну оборону в Південно-Східній Азії [5]. Головною метою організації була протидія тенденціям, коли регіональні націоналістичні рухи посилювали свої позиції завдяки комуністичній ідеології і, відповідно, отримували підтримку всього комуністичного блоку. Саме така ситуація призвела до зміни

режимів у Китаї, Північній Кореї та В'єтнамі, що супроводжувалося масштабними збройними конфліктами. До складу SEATO ввійшли США, Велика Британія, Франція, Австралія, Нова Зеландія, а також Пакистан, Таїланд та Філіппіни. На відміну від НАТО, умови договору колективної оборони не передбачали, що напад на одну країну розглядається як напад на всіх його учасників. Країни Пакту, в разі загрози миру й стабільності, зобов'язувалися вступати в консультації одне з одним щодо вживання необхідних заходів для протидії прямому збройному нападу – індивідуально або колективно. Також загрозою вважалися підривні дії ззовні для порушення територіальної цілісності й політичної стабільності країн-учасників SEATO [6]. Договір набув чинності 19 лютого 1955 р., але йому так і не судилося стати справді ефективним інструментом підтримки миру й стабільності в регіоні. З різних причин стратегічні пріоритети країн-учасниць у регіоні змінювались і останні почали втрачати інтерес до Манільського Пакту. На початку 1970-х рр. країни почали виходити з організації: Пакистан та Франція не підтримали введення американських військ до В'єтнаму, тож обидві держави залишили SEATO до середини десятиліття. 8 листопада 1972 р. Пакистан оголосив про вихід з Манільського Пакту через відсутність допомоги йому від організації у протистоянні з Індією [7]. 1975 р. організацію залишили Франція й Таїланд. 20 лютого 1976 р. SEATO провела фінальні навчання, а 30 червня 1977 р. офіційно припинила існування [5].

В рамках Холодної війни Австралія прагнула підкреслити відданість цінностям і політиці Західного блоку, зокрема шляхом підтримки американської політики в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Відповідно, коли відбулась ескалація конфлікту на Корейському півострові між прокомуністичною північною частиною та прозахідною південною, австралійський уряд також надіслав свої війська для підтримки зусиль Західних союзників. Спочатку прем'єр-міністр Р. Мензіс, хоча він й був затятим антикомуністом, не підтримував спрямування австралійських військ у Корею,

проте зусиллями міністра закордонних справ сера Персі Спендера контингент було відправлено. Австралійці, усвідомлюючи, що Велика Британія також відправить свій контингент на корейську війну, прагнули зробити це раніше, тим самим продемонструвавши високий рівень підтримки союзників зі США. 1950 р., через кілька днів після вторгнення північно-корейських військ на територію Південної Кореї, П. Спендер переконав виконувача обов'язків прем'єр-міністра А. Фаддена вступити у війну. Що й було зроблено негайно. Коли Р. Мензіс повернувся з відрядження, йому представили довершений факт і він публічно підтримав це рішення [8].

Після 35 років японського панування, внаслідок поразки останньої 1945 р., Корейський півострів розділили на окупаційні зони між СРСР та США – Північну й Південну відповідно. Країну планували об'єднати протягом найближчих років, проте на владу в новій державі претендували різні політичні групи від націоналістів до комуністів. Зрештою, 1948 р. було сформовано два окремих уряди – комуністичний на півночі та республіканський на півдні, кожен з яких претендував на контроль над усім півостровом. Країну розділили по 38-й паралелі кордоном, який був лише умовною перепоною для двох ворожих сторін. Холодна війна набирала обертів, але СРСР та США не розглядали Корею як свій пріоритет, тож у другій половині 1949 р. війська двох наддержав вивели з півострова і протистояння звелось до підтримки внутрішньокорейських угруповань.

Водночас лідер Північної Кореї Кім Ір Сен, якого підтримував Радянський Союз, активно готувався до вторгнення на південь, аби силою об'єднати країну під своїм керівництвом. Отримавши від Й. Сталіна схвалення запланованої операції, 25 червня 1950 р. він наказав північнокорейським військам перейти 38-му паралель, атакувавши Південну Корею. У відповідь, уже за два дні, Рада Безпеки ООН спрямувала сили кількох країн на підтримку Південної Кореї. Серед цих країн була й Австралія, що бажала підтримати Південну Корею. Цікаво, що на голосуванні був відсутній радянський

представник, відповідно СРСР не зміг накладати вето на це рішення. Сили міжнародної коаліції ООН очолили Сполучені Штати, а її Верховним головнокомандувачем став генерал Дуглас Макартур, який під час Другої світової керував союзним контингентом, котрий забезпечував оборону п'ятого континенту.

Австралійське суспільство й політичні сили підтримали участь у корейській кампанії, цьому сприяли потужні антикомуністичні настрої в країні. До Південної Кореї було спрямовано 77-му ескадрилью Королівських повітряних сил Австралії, а також фрегат HMAS «*Shoalhaven*» та есмінець «HMAS *Bataan*», які на той момент перебували в Японії [8]. Зважаючи, що корейська війна була насамперед сухопутною, у вересні 1950 р. уряд спрямував туди 3-й батальйон Королівського австралійського полку, а згодом його посилили 1-м та 2-м полками. Хоча майже всі регулярні піхотні війська Австралії відправили до Кореї, уряд не став запроваджувати військову повинність [8].

На першому етапі війни південнокорейська армія не витримала натиску противника й зазнала поразки. За три дні війська Кім Ір Сена захопили столицю Південної Кореї – Сеул. Вже на початку серпня об'єднані сили Південної Кореї й ООН контролювали не більше, ніж 10% території півострова і зайняли оборону в районі міста Пусан. Проте вже за два тижні внаслідок стрімкої та результативної контратаки війська Північної Кореї зазнали нищівного удару. Союзникам вдалося повернути Сеул і відкинути північнокорейські сили за 38-му паралель. Розвиваючи успіх, Д. Макартур захопив майже всю Північну Корею, але на її підтримку виступив Китай, відправивши в жовтні 1950 р. на допомогу Кім Ір Сену величезну армію, яка змусила союзників Південної Кореї знову відступити далеко на південь від Сеула. Знадобився ще один рішучий наступ сил ООН у березні 1951 р. для звільнення Сеула та повернення контролю над південною частиною країни по лінії 38-ї паралелі. Після цього війна стала окопною й тривала в такому стані ще два роки. Результатом

тривалих перемовин стали підписання перемир'я та обмін полоненими. Війна завершилася фактичним відновленням довоєнного кордону, перемир'я набуло чинності 27 липня 1953 р. [8].

Австралійські військові працювали професійно, демонструючи відвагу та високий рівень військової майстерності. Зокрема під час битви при Кап'юнге австралійський батальйон, що нараховував близько 800 бійців, разом з канадським батальйоном розгромили китайську дивізію чисельністю близько 15 000 чоловік, не дозволивши їй узяти Сеул. Обидва батальйони були нагороджені грамотами Президента США. Загалом участь у Корейській війні взяли майже 18 000 австралійських солдатів, моряків, льотчиків та медсестер. Кількість потерпілих серед австралійського контингенту досягла 339 чоловік убитими та 1216 пораненими [8]. Загальна кількість потерпілих від війни з обох сторін, враховуючи мирних мешканців, сягнула кількох мільйонів, зокрема втрати Китаю становили щонайменше 110 000 убитими й 380 000 пораненими. Точних оцінок немає, але не менше, ніж по 500 000 убитими й пораненими втратили армії Північної та Південної Кореї, в свою чергу втрати серед мирного населення обох країн сягають 2 000 000 [9].

Підтримка союзників у протистоянні комуністичному блоку була важливим елементом зовнішньої політики Австралії, а участь у Корейській війні стала вагомим проявом солідарності з боку п'ятого континенту. Разом з тим, австралійське суспільство не розуміло сенсу цієї війни, що не запобігала прямій загрози Австралії. Відповідно, учасників Корейської війни зустріли після їх повернення додому досить байдуже, а сам конфлікт нерідко називають «забутою війною».

Політика Австралії, спрямована на підтримку зусиль Заходу щодо стримування комуністичної експансії, була системна та послідовна. Якщо під час Корейської війни головною рушійною силою антикомуністичного блоку були США, то в рамках урегулювання т. зв. «Надзвичайної ситуації в Малайї» провідним ініціатором була Велика Британія. Австралія цілком закономірно

підтримала традиційного союзника й узяла безпосередню участь у врегулюванні малайської кризи.

Операція в Малайї тривала з 1948 по 1960 рр. та фактично була війною з партизанськими загонами комуністів, яких підтримувала частина місцевого населення, однак термін «війна» не використовували з юридичних та економічних міркувань – страхові компанії відмовились би робити виплати потерпілим власникам.

У червні 1948 р. в британській колонії Малайя (нині територія Малайзії) було оголошено надзвичайний стан через напади воєнізованих загонів на плантації, шахти, поліційні дільниці тощо. Атакували сили Малайської Національно-Визвольної Армії (МНВА), що була силовим крилом Малайської Комуністичної Партії. Окрім пошкодження об'єктів економічної й правоохоронної інфраструктури, заколотники, що базувались у джунглях, пускали під укіс поїзди та палили будинки робітників. Комуністів активно підтримали т. зв. «сквоттери» – представники збіднілого під час японської окупації китайського населення, які переселилися з міст до сіл поряд з джунглями.

Першими кроками британців щодо врегулювання кризи стали запровадження надзвичайного законодавства, комендантської години та обмежень на пересування. Ці дії супроводжувалися збільшенням британського військового контингенту в Малайї для протистояння партизанам-комуністам. Владі вдалося запобігти краху економіки, але повністю припинити діяльність партизанів не вдалося, насамперед через те, що вони набагато краще орієнтувалися на місцевості, зокрема в джунглях.

Щоб вирішити малайську кризу, Лондон застосував принципово нову тактику, котра передбачала не стільки жорстке придушення спротиву, скільки усунення його причин і відповідно зменшення рівня його підтримки серед мешканців колонії. Зусилля британців у боротьбі з партизанами-комуністами було зосереджено на двох основних напрямках: ізоляція партизанів від джерел

підтримки й одночасно створення безпечних та комфортних умов для лояльного населення. Розробив такий підхід керівник операції генерал-лейтенант сер Г. Бріггс, який зайняв цю посаду 1950 р. [10]. В рамках відокремлення активних повстанців від їхніх мовчазних прибічників було збудовано нові села з комфортними помешканнями, чистою водою, доступом до медицини й освіти, куди переселили тисячі китайських сквоттерів. На кінець 1951 р. до 500 нових сіл було переселено понад 400 тисяч чоловік.

Британці прагнули «завоювати розум та серця» місцевих мешканців. Тож, коли 1951 р. новим керівником операції та Верховним комісаром призначили генерала сера Дж. Темплера, він і далі будував нові поселення, а також пообіцяв Малайї незалежність після того як партизани будуть розбиті. Цей підхід допоміг здобути підтримку багатьох націоналістів. Коли Дж. Темплер покинув посаду 1954 р., більша частина Малайї була в безпеці, а йому самому 1956 р. присвоїли звання фельдмаршала.

В серпні 1957 р. Малайя отримала незалежність у рамках Співдружності націй, тож повстання як національно-визвольна боротьба втратило будь-який сенс, а велика частина партизанів відмовилися від боротьби. Хоча країна отримала незалежність і припинила бути колонією, Малайзійська федерація формувалася до 1963 р. Надзвичайний стан скасували 1960 р, а сама кампанія боротьби проти малайських партизанів-комуністів стала одним з небагатьох прикладів успішної операції з протидії повстанцям, який реалізували західні держави. Цей досвід вивчають і досі. За період конфлікту було вбито більше, ніж 500 солдатів і близько 1300 службовців поліції, у свою чергу втрати комуністів оцінюють у понад 6000 чоловік убитими, а також 1200 було взято в полон [10]. Участь Австралії у врегулюванні Малайської кризи почалася 1950 р., коли до Сінгапуру було спрямовано літаки й персонал Королівських австралійських повітряних Сил, зокрема шість бомбардувальників «Lincoln» з 1-ї ескадрильї стали основою повітряних операцій. Зі зростанням кількості наземних сил, потреба в авіації зменшувалась і з 1952 р. бомбардувальники

використовувались як підтримка в рамках комбінованих атак проти партизанів-комуністів. Однією з найуспішніших стала подібна скоординована операція на схід від Іпоха в штаті Перак у липні 1954 р. [11].

Коли в жовтні 1955 р. на о. Пінанг прибули піхотинці 2-го батальйону Королівського Австралійського Полку, фінал операції та успіх британського командування були вже очевидними, проте почалася тривала й непроста зачистка, реалізована здебільшого силами австралійського контингенту. Батальйон діяв у складі 28-ї бригади Співдружності, антикомуністичні операції почалися у січні 1956 р. та тривали понад 20 місяців. У жовтні 1957 р. 2-й батальйон покинув Малайю, а його місце зайняв 3-й батальйон Королівського Австралійського Полку, що брав участь в операціях у Пераку та Кедахі. Участь батальйону підвищила можливості сил Співдружності, посиливши перевагу над комуністами. Як наслідок, до квітня 1959 р. один з головних комуністичних центрів – Перак був оголошений безпечним. У жовтні 1959 р. на зміну 3-му батальйону, який залишив Малайю, прибув 1-й батальйон Королівського Австралійського Полку [11].

Враховуючи, що рівень загрози знижувався все більше, уряд Малайї 31 липня 1960 р. офіційно оголосив про завершення Надзвичайного стану. Проте 1-й батальйон Королівського Австралійського Полку залишався в Малайї до жовтня наступного року, після чого його замінив 2-й батальйон. У серпні 1962 р. австралійці брали участь в операціях проти комуністів у Перлісі та Кадахі. Австралійські загони завершили перебування в країні у серпні 1963 р. напередодні проголошення незалежності Малайзійської федерації, яке відбулося 16 вересня 1963 р.

Окрім авіації та піхоти, Австралія також допомагала Лондону, забезпечуючи артилерійську й інженерну підтримку. Так, аеродромно-будівельна ескадрилья побудувала головну злітно-посадкову смугу для бази ВПС у Баттерворті на узбережжі Малайї. Кораблі Королівського

Австралійського Флоту, які перебували у водах Малайї, забезпечували вогневу підтримку наземних військ. Австралійські сухопутні сили входили до Далекосхідного стратегічного резерву Британської Співдружності, створеного 1955 р. насамперед для стримування комуністичної загрози у Південно-Східній Азії, зокрема в Малайї та Сінгапурі. За період участі у врегулюванні Малійської кризи загинули 39 австралійських військовослужбовців і 27 отримали поранення [11].

В рамках стратегії протистояння глобальній комуністичній агресії, яку сформулював Р. Мензіс, Австралія рішуче підтримала Сполучені Штати у наданні допомоги Південному В'єтнаму проти підконтрольного комуністам Північного. Проте, на відміну від Малайської кампанії, яка враховувала інтереси місцевого населення, дії США у В'єтнамі мали ознаки виключно геополітичного протистояння з СРСР і комуністичним блоком. Американські уряди Д. Ейзенхауера та Дж. Кеннеді будували зовнішню політику, виходячи з «теорії доміно», яка передбачала, що комуністи, здобувши владу в одній країні Індокитаю, швидко захоплять інші країни Південно-Східної Азії. Ця теорія стала популярною саме в часи президентства Д. Ейзенхауера, була включена до звіту Ради Національної Безпеки щодо ситуації в Індокитаї за 1952 р. Пізніше президент Д. Ейзенхауер формулював її також як принцип «доміно, що падає», на його думку, перехід В'єтнаму під контроль комуністів призвів би до аналогічних перемог червоних в інших країнах регіону. На думку американської адміністрації, в такому випадку під загрозою опинялися насамперед Лаос, Камбоджа і Таїланд, а також потенційно Індія, Японія, Філіппіни, Індонезія та навіть Австралія й Нова Зеландія [12]. Однак на практиці виявилось, що подібні погляди занадто спрощували актуальну міжнародно-політичну ситуацію і насамперед були покликані обґрунтувати необхідність участі США та союзників у В'єтнамському конфлікті.

Конфлікт у В'єтнамі став одним з наслідків розпаду колоніальної системи після Другої світової війни. У вересні 1940 р. на територію колонії

Французький Індокитай вторглась Японія, згодом на цих територіях розгорнувся потужний партизанський рух, який об'єднав націоналістичні сили. Єдиний комуністичний фронт «Ліга боротьби за незалежність В'єтнаму» або В'єтмінь на чолі з Хо Ши Міном боровся проти японців за підтримки СРСР, США та Китаю, а після капітуляції Японії проголосив про створення Демократичної Республіки В'єтнам. Проте Париж не визнав нову державу, тож 23 вересня 1945 р. французькі війська повалили місцевий уряд і оголосили про відновлення влади Франції. Повернення французького контролю над Індокитаєм та провал переговорів з В'єтмінем призвели до початку в грудні 1946 р. Першої Індокитайської війни між профранцузькою коаліцією та комуністичним фронтом Хо Ши Міна. Зважаючи на розгортання Холодної війни, цей конфлікт швидко став ареною протистояння між США й західним блоком з одного боку, та СРСР, КНР і союзниками – з іншого [13].

Після восьми років протистояння конфлікт закінчився розгромом французьких сил при Дьєнб'єнфу в травні 1954 р. та змусив Париж укласти Женевські угоди. Згідно з підписаними у липні 1954 р. Женевськими угодами, В'єтнам, Лаос та Камбоджа отримували незалежність, а територія В'єтнаму розділялася по 17-й паралелі на Північну частину під контролем В'єтміна й Хо Ши Міна та Південну, де за підтримки Заходу було сформовано уряд під керівництвом Нго Дінь Дьєма. Передбачалося, що після стабілізації внутрішньополітичної ситуації мають пройти вибори, результати яких стануть єдиними для всієї країни [14].

Проте США та їх союзники розуміли, що рівень популярності Хо Ши Міна забезпечував перемогу комуністів на майбутніх виборах, відповідно, В'єтнам потрапляв до зони впливу протиборчого блоку. Зважаючи на «політику доміно», якої дотримувалась американська адміністрація, боротьба за В'єтнам активно тривала в інформаційному просторі, а також на рівні спецслужб. Коли комуністи зрозуміли, що шляхом виборів до влади прийти не вдасться, вони почали формувати збройні загони, які отримали назву

В'єтконг та з 1957 р. посилюють збройну боротьбу проти уряду Нго Дінь Дьєма, який до 1955 р. укріпив свою владу на Півдні та жорстко переслідував комуністів. З весни 1959 р. сили В'єтконгу вступають у протистояння з армійськими підрозділами Південного В'єтнаму, починається період ескалації бойових дій та повернення до війни [15]. Саме тоді відбувається надзвичайне загострення Холодної війни, що зрештою призвело до сумнозвісної Карибської Кризи 1962 р., тож Сполучені Штати посилюють протистояння у В'єтнамі, роблячи велику ставку на всебічну військову підтримку Півдня. Як наслідок, з початку 1960-х рр. американська військова присутність у В'єтнамі невпинно зростала, а з 1965 р. Вашингтон розпочав сухопутну операцію. Протягом наступних років залученість США у конфлікті лише зростала: 1968 р. понад півмільйона американських військових перебували у В'єтнамі, а витрати на війну сягнули 77 млрд доларів на рік [16]. Проте, попри використання величезної кількості ресурсів, кампанія виявилася провальною для США та їхніх союзників. Керівництво Південного В'єтнаму не спиралося за загальну підтримку населення країни, водночас владні режими відзначилися репресіями, корумпованістю та низьким рівнем мотивації. Масштабні людські втрати викликали масові протести всередині США, війна втратила популярність, а згодом і підтримку владної еліти. Як наслідок, до березня 1973 р. весь персонал американських збройних сил вивели з країни. У квітні 1975 р. в'єтконгівці захопили столицю Південного В'єтнаму – Сайгон, а 1976 р. країна об'єдналась у єдину Соціалістичну Республіку В'єтнам [16]. Це стало фіналом війни, що тривала понад 30 років і стала одним з найжахливіших конфліктів ХХ ст.

Австралійський уряд під час Холодної війни займав яскраво антикомуністичну позицію, тож цілком розділяв американську політику засновану на «теорії доміно». З 1962 р. Австралія почала надавати Південному В'єтнаму воєнні консультації, щоб допомогти запобігти його об'єднанню з комуністами Півночі. На початку серпня 1962 р. група з 30 австралійських офіцерів і старших унтер-офіцерів прибула до столиці – Сайгона. Як перший

крок Австралії у підтримці американської коаліції в Південному В'єтнамі було сформовано навчальну групу австралійської армії, яка отримала назву «Команда» або ААТТВ. Коли 1965 р. США ухвалили ввести війська до В'єтнаму, австралійський уряд негайно підтримав союзника [2, с. 251]. В червні 1965 р. до провінції Б'єнхоа було спрямовано 1-й батальйон Королівського Австралійського Полку. З серпня 1964 р. в провінції Вунгтау діяли австралійські транспортні літаки у складі 35-ї ескадрильї Королівських Австралійських Повітряних Сил, також матеріально-технічну й тактичну підтримку надавали вертольоти з 9-ї ескадрильї, що базувались у Нуї Дат провінції Фуок Туй [17]. Там само з квітня по червень 1966 р. було розміщено гарнізон бригади 1-ї австралійської оперативної групи, яка зазвичай складалася з двох або трьох батальйонів Королівського Австралійського Полку. Також до складу групи входив артилерійський полк та підрозділи танків, бронетранспортерів і спеціальної повітряної служби [18]. Також у частинах Анзаку спільно з австралійцями служили артилеристи й піхотинці з Нової Зеландії. Разом з військами підтримки Анзаку – інженерами, медиками, зв'язківцями, розвідниками та ін., що також базувались у різних містах В'єтнаму, загальна кількість австралійського контингенту 1969 р. становила 7672 військовослужбовців. Водночас новозеландські сили налічували 552 військових. Окрім того, з 1967 р. 2-га ескадрилья Королівських Австралійських Повітряних Сил, оснащена бомбардувальниками, виконувала ударні завдання в складі військ армії США [17].

Участь австралійського контингенту мала свої успіхи та невдачі, але сама війна виявилася дуже непопулярною в Австралії. Після кількох масштабних битв стало зрозуміло, що Південний В'єтнам і союзники не зможуть досягти впевненої перемоги. Аналогічно до США австралійський антивоєнний рух набирає обертів. До 1970–1971 рр. сотні тисяч громадян по всій країні брали участь у маршах за мораторій воєнних дій Австралії у В'єтнамі. На тлі масштабних антивоєнних настроїв австралійський уряд почав виводити війська,

й у грудні 1972 р. останні бойові підрозділи повернулися додому. Загалом у в'єтнамській війні з 1962 р. до 1973 р. взяли участь близько 60 000 австралійців, 521 військовий загинув і понад 3000 було поранено [17].

Незважаючи на досить обмежену участь Австралії у в'єтнамській кампанії та відносно невеликі втрати, порівняно з іншими конфліктами, ця війна продемонструвала кілька важливих тенденцій щодо орієнтирів п'ятого континенту. Насамперед, був очевидним і відкритим курс на підтримку зовнішньополітичної позиції США, фактично, австралійська політика часто «рухалась у фарватері» американських союзників. Зокрема, так відбулось і в ситуації з війною у В'єтнамі, участь у якій була радше даниною позиції союзника, аніж насправді прагненням австралійського народу. Водночас австралійське керівництво добре розуміло, що союзницькі обов'язки не повинні йти врозріз із національними інтересами Австралії. Не маючи змоги відмовитися від підтримки американських зусиль у в'єтнамській війні, австралійський уряд намагався мінімізувати кількість учасників від своєї держави, тим самим зменшуючи втрати. Фактична поразка в'єтнамської кампанії США та союзників спонукала Австралію коригувати зовнішньополітичний курс: стало очевидним, що жорстка та безкомпромісна позиція щодо всіх країн «соцтабору» є деструктивною і має гнучкішати. Це усвідомлення відбувалося на тлі приходу до влади в Австралії представників лейбористської партії.

Магістральною тенденцією за підсумками Другої світової війни стало послаблення політичних зв'язків Австралії з Великою Британією, в той час її відносини зі США динамічно розвивалися. Хоча британський капітал займав перше місце в австралійській економіці, американські інвестиції лише трішки поступалися йому, а в певних важливих галузях займали панівні позиції. Суттєво знизилося значення Великої Британії як торговельного партнера Австралії, експорт до цієї держави по ключових напрямках знизився вдвічі. Одночасно в австралійському імпорті невпинно зростала частка США, тоді як

британський експорт до Австралії з кожним роком знижувався. Фактично, в другій половині ХХ ст. Сполучені Штати посіли місце Великої Британії в політичному та економічному житті. Товарообіг між США й Австралією постійно зростав: якщо у 1964–1965 рр. він становив 956,5 млн, то в 1966–1967 рр. – 1140,7 млн австралійських доларів. Варто зауважити, що торговельний баланс двох країн щорічно завершувався великим дефіцитом для Австралії. Таким чином, орієнтація на США для п'ятого континенту окрім військово-політичного мала ще й економічний вимір [19].

У другій половині 1960-х рр. Австралія вже мала доволі широку мережу дипломатичних представництв за кордоном – 59 посольств, місій, генеральних консульств та інших представництв. Міністерство закордонних справ Австралії налічувало понад 1500 осіб, куди входили працівники центрального апарату, а також представництва за кордоном. У рамках антикомуністичної політики Австралія уникала розширення відносин з країнами соцтабору, до 1966 р. дипломатичні зносини було встановлено лише з СРСР, це відбулося 1942 р. – ще до початку Холодної війни. Однак події наступних десятиліть продемонстрували, що існування соцтабору стало реальністю, яку неможливо ігнорувати. 1967 р. Австралія встановила дипломатичні відносини з Монгольською Народною Республікою та уклала торговельні відносини з Соціалістичною Республікою Румунія та Угорською Народною Республікою. В грудні 1972 р. було встановлено дипломатичні відносини та відбувся обмін посольствами з Китайською Народною Республікою, відповідно було закрито австралійське посольство на Тайвані. Ці кроки стали частиною змін зовнішньої політики держави після приходу до влади лейбористського уряду, одним з перших кроків якого стало встановлення дипломатичних відносин з Німецькою Народною Республікою, а в лютому 1973 р. – з Демократичною Республікою В'єтнам [19]. У рамках нового курсу на економічну й політичну самобутність Австралії пошквлювалися відносини з країнами Південної та Південно-Східної Азії, насамперед це стосувалося торгівлі, обсяг якої після Другої світової війни

невпинно зростає. До 1970-х рр. експорт до цих країн зріс більш ніж у 10 разів порівняно з довоєнним періодом. Серед основних економічних партнерів Австралії в регіоні можна виділити Індонезію, Філіппіни, Індію, Японію, Таїланд, Бірму, Тайвань та інші.

Одним із наслідків провальної в'єтнамської кампанії стала корекція зовнішньополітичного курсу Австралії. Основний акцент було зроблено на регіональному вимірі дипломатії та більшій самостійності в міжнародних відносинах. У рамках цього підходу 1971 р. було засновано Південно-Тихоокеанський Форум, (2000 р. назву змінено на Форум Тихоокеанських Островів) – міжнародну організацію для кооперації держав Океанії. Форум об'єднав 18 держав регіону, серед яких були Австралія, Острови Кука, Федеративні Штати Мікронезії, Фіджі, Французька Полінезія, Кірибаті, Науру, Нова Каледонія, Нова Зеландія, Ніуе, Палау, Папуа-Нова Гвінея, Республіка Маршалові Острови, Самоа, Соломонові острови, а також острови Тонга, Тувалу і Вануату. Центральною ідеєю Форуму є створення та підтримання в регіоні миру, безпеки, гармонії й процвітання. Для досягнення цих цілей Форум сприяє співпраці між урядами держав, а також представляє інтереси держав-членів у взаємодіях з міжнародними агентствами. Австралія і Нова Зеландія під час створення Південно-Тихоокеанського Форуму бачили своєю місією фінансову підтримку економікам острівних держав, що розвивалися. З 1989 р. Форум організовує щорічні зустрічі на рівні міністрів з ключовими партнерами по діалогу. Такими партнерами Форум визнає Канаду, КНР, США, ЄС, Францію, Німеччину, Республіку Корею, Малайзію, Туреччину та ще 9 країн [20].

Курс на більшу самостійність на міжнародній арені посилювався зі зміною 1972 р. партії влади, ліберали поступилися місцем лейбористам. Кабінет нового прем'єр-міністра Едварда Вітлема прагнув перетворити Австралію на одну з провідних держав Азійсько-Тихоокеанського регіону. Важливим свідченням пріоритетності саме регіонального вектору австралійської зовнішньої політики

стало те, що перший закордонний візит новий прем'єр-міністр здійснив до Індонезії. Це відбулось у лютому 1973 р. Під час поїздки Е. Вітлем неодноразово наголошував на важливості регіональної співпраці, зокрема між Австралією й Індонезією. Візит посприяв подальшому розвитку відносин між державами, як в економічній, так і військово-політичній сферах. Продовжуючи військову співпрацю зі США та зберігаючи членство в ANZUS і SEATO, лейбористи дещо скоригували умови участі в союзах, відповідно до нового курсу та національних інтересів Австралії. Зокрема, з 1974 р. австралійські військові почали брати участь в управлінні військовими базами на території Австралії. Кабінет Е. Вітлема припинив допомагати Південному В'єтнаму, ратифікував Договір про нерозповсюдження ядерної зброї та наполягав, щоб Франція припинила атомні випробування на островах у Тихому океані, що викликало певне невдоволення Парижа й Вашингтона [21, с. 249]. 1973 р. було започатковано низку нових ініціатив у відносинах з Новою Зеландією, покликаних сприяти поглибленню зв'язків обох держав.

У рамках своєї ідеологічної платформи лейбористи поживали відносини з СРСР і країнами соцтабору, розширювалася торгівля з країнами Ради Економічної Взаємодопомоги. 1973 р. Австралію відвідав міністр зовнішньої торгівлі СРСР, а невдовзі після нього відбувся візит делегації Верховної Ради СРСР. У відповідь того самого року до Москви прибув секретар департаменту закордонних справ Австралії, а 1975 р. СРСР уперше відвідав голова австралійського уряду Е. Вітлем. У результаті було підписано низку угод у різних галузях. Звичайно, подібне потепління відносин між країнами скептично сприйняли в американському керівництві [21, с. 249].

Одним з нових елементів зовнішньої політики лейбористів стало використання ресурсного потенціалу Австралії для розвитку економічних відносин з іншими країнами. 1974 р. Едвард Вітлем у рамках поїздки країнами Західної Європи розпочав переговори з керівниками Європейського економічного співтовариства щодо експорту австралійського вугілля й урану.

Він підкреслював можливість і готовність Австралії задовольнити всі потреби Європи та Японії в цих товарах [19]. Лейбористи виступали за перехід Нової Гвінеї в режим самоуправління. На думку Е. Вітлема створення незалежної Папуа-Нової Гвінеї було найкращим способом зупинити зростання там локального сепаратизму. Як наслідок, 1975 р. його кабінет надав незалежність Новій Гвінеї. Одночасно Австралія не відмовлялася від економічної допомоги цій країні. За правління лейбористів допомога й далі активно надходила, зокрема в рамках плану «Коломбо» [21, с. 251].

Загальний тренд на зміну позиціонування держави на міжнародній арені торкнувся й національної безпеки. Так, 1976 р. було проголошено концепцію «опори на власні сили» («self-reliance defence»). У рамках цього підходу передбачалася тісна співпраця зі США, але водночас стратегічний імператив використання національних збройних сил змінився: якщо раніше Австралія орієнтувалася на участь у бойових діях за кордоном у складі союзницьких сил, то тепер передбачалося, що пріоритетними стануть оборонні завдання в близьких до Австралії районах. Одночасно було підтверджено відданість ANZUS, понад те, дію пакту розширили на Індійський океан, зокрема для стримування в цьому районі радянських ініціатив. В Індійському океані було проведено серію військово-морських навчань і збудовано низку військових баз поблизу до Австралійської території [22].

В рамках зміцнення регіональних зв'язків 1979 р. було підписано договір про дружбу та співпрацю з Японією, а також створено 1980 р. Раду Тихоокеанського економічного співробітництва (спочатку – Семінар Тихоокеанського співтовариства). Перше засідання Семінару відбулося 1980 р. в Канберрі з ініціативи прем'єр-міністрів Австралії та Японії. Першу зустріч було присвячено заснуванню Ради Тихоокеанського економічного співробітництва – незалежного регіонального органу, покликаного стати регіональним форумом для співпраці, координації політики для сприяння економічному розвитку в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Серед

затверджених функціональних характеристик нового органу було погоджено такі: незалежність і неофіційний статус, що дадуть змогу вирішувати економічні питання й уживати заходів, вільних від формальних обмежень державних відносин та політики. В заході взяли участь 11 держав: Японія, Канада, Австралія, США, Індонезія, Малайзія, Нова Зеландія, Корея, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд і Тихоокеанські острівні держави: Фіджі, Папуа-Нова Гвінея й Тонга. Кожна делегація включала членів від національних урядів, бізнес-сектору, незалежних науково-дослідних інститутів [23].

Метою подібних ініціатив було посилити роль Австралії в регіоні шляхом політичного й економічного об'єднання країн Океанії. Австралія була вельми заінтересована в розширенні своєї присутності в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, тому активно налагоджувала зв'язки з сусідами. Пізніше в рамках цього підходу Австралія запропонувала найближчим сусідам створити Азійсько-Тихоокеанську зону вільної торгівлі, передбачалося заснувати нову міжнародну організацію Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), де австралійці прагнули відігравати провідну роль [24]. Восени 1989 р. 12 країн регіону зібрались у Канберрі, щоб офіційно дати старт новому проекту. Державами-засновниками АТЕС стали Австралія, Японія, Канада, Корея, Бруней Даруссалам, Індонезія, Нова Зеландія, Малайзія, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд і Сполучені Штати Америки [25]. Зважаючи на присутність в організації США та їх активну роль, Австралії не вдалося зайняти в ній провідні позиції, але співпраця в рамках АТЕС є важливим елементом зовнішньої політики п'ятого континенту.

Геополітична ситуація в 1970-х – 1980-х рр. змушувала Австралію постійно шукати баланс у зовнішній політиці, по-перше, з погляду участі в глобальних процесах та утвердження своєї ролі в регіоні, по-друге, між підтримкою Західних союзників у Холодній війні й власними національними інтересами. Австралійський уряд прагнув вибудувати у відносинах з іншими країнами максимально прагматичні підходи, які б слугували інтересам п'ятого

континенту. Так, безумовна відданість партнерству зі США та Заходом поєднувалася з поступовим розвитком відносин з країнами соцтабору, зокрема з СРСР і КНР. 1975 р. владу в країні знову очолили представники ліберальної партії. Прем'єр-міністром став М. Фрейзер, який дотримувався консервативних поглядів на зовнішню політику. Він повністю підтримував США і президента Р. Рейгана на новому етапі Холодної війни, коли почалася гонка озброєнь з СРСР. М. Фрейзер наголошував на загрозі радянської морської присутності в Індійському океані, заохочував розвиток американських комунікаційних баз в Австралії та різко засудив вторгнення СРСР до Афганістану [2, с. 297]. Водночас провадив активну політику на рівні регіону, зокрема велику ставку робив на відносини з КНР, куди голова австралійського уряду здійснив візит навіть раніше, ніж до Вашингтона. М. Фрейзер досить слушно на той момент розглядав КНР як потенційного союзника в боротьбі проти СРСР, він підтримав позицію Китаю в їхньому конфлікті з В'єтнамом 1979 р., котрий яскраво засвідчив геополітичне протистояння КНР та СРСР [2, с. 298].

Часом уряд Австралії поставав перед непростими зовнішньополітичними дилемами й не всі рішення того періоду принесли позитивний результат. Зокрема це стосується ставлення австралійського керівництва до дій Індонезії щодо Східного Тимору. 1975 р. Індонезія вторглася до Східного Тимору й окупувала острів. Одним з провідних чинників, що уможливив агресію, стала фактична мовчазна згода з цим актом провідних держав регіону, зокрема США й Австралії. Після провалу в'єтнамської кампанії Заходу СРСР став більш впливовим у Південно-Східній Азії, він отримав контроль над Індокитаєм і навряд чи планував на цьому зупинитися.

Після Другої світової війни, в серпні 1945 р. Індонезія – колишня колонія Нідерландів – проголосила незалежність та почала формувати державні інститути. Країну очолив Президент Сукарно, який прагнув стабілізувати політичну ситуацію й побудувати економіку Індонезії. Але через позицію Нідерландів, які хотіли відновити свій суверенітет над цією територією, народу

Індонезії кілька років довелося відстоювати право на самостійність зі зброєю в руках. Зрештою, 1949 р. завдяки активній ролі ООН, конфлікт було завершено за столом переговорів, а Індонезія утвердилась як незалежна держава. Політика Сукарно полягала в маневруванні між націоналістами, комуністами й армією, часом внутрішньополітична боротьба була дуже гостра та деструктивна, що дестабілізувало соціально-економічну ситуацію в країні. Після чергової кризи між президентом і парламентом, ускладненої збройними антиурядовими протестами ісламістів, Сукарно за підтримки військових запровадив воєнний стан та зосередив більшість повноважень у своїх руках, проголосивши доктрину «Керованої демократії» [25]. Зважаючи на негативне ставлення Заходу до централізації влади в Індонезії, Сукарно зробив ставку на розвиток відносин з комуністичним блоком, зокрема СРСР і КНР. Після зосередження влади в країні, Сукарно почав здійснювати антизахідний політичний курс, зокрема, розпочалися територіальні суперечності з Нідерландами, а через протистояння з Малайзією він у січні 1965 р. вивів Індонезію з ООН, в чому його підтримав комуністичний Китай.

Поступове зближення Сукарно з соціалістичним блоком та зміцнення позицій Комуністичної партії Індонезії викликало невдоволення не лише на Заході, але й серед консервативних сил усередині країни. Частина військових дотримувалася правих політичних поглядів та орієнтувалася на тісніші відносини зі США. Все завершилося політичною кризою й спробою військового перевороту, яку скоїли прихильники комуністів 1965 р. Заколот придушили завдяки зусиллям генерала Сухарто, після чого він фактично відсторонив від влади Сукарно, а за кілька років 1968 р. сам обійняв посаду президента Індонезії. Після приходу до влади Сухарто проти комуністичної партії та її прихильників розгорнулися репресії, що супроводжувалися масовими вбивствами. Зовнішньополітичний курс було змінено на різко антикомуністичний, відносини з СРСР та КНР суттєво охололи, натомість Сухарто орієнтувався на тісне партнерство зі США. Було нормалізовано

відносини з Малайзією, а 1966 р. Індонезія повернулася до ООН. Одночасно уряд Сухарто прагнув активно підключати Індонезію до регіональної інтеграції. Так, у серпні 1967 р. за ініціативної ролі Джакарти було створено Асоціацію держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) [25]. Серед країн-засновників АСЕАН були й Філіппіни, Малайзія, Сінгапур і Таїланд, пізніше до них приєдналися Бруней-Даруссалам (1984 р.), а також В'єтнам (1995 р.), Лаос (1997 р.), М'янма (1997 р.) та Камбоджа (1999 р.). Папуа Нова Гвінея має статус країни-спостерігача. Метою асоціації було проголошено прискорення економічного розвитку й соціального прогресу в країнах-учасниках, захист миру та стабільності в регіоні, а також надання країнам-учасникам змоги мирно розв'язувати спірні питання [26]. Розвиток відносин з АСЕАН став одним з головних напрямків зовнішньої політики Австралії в 1970-х – 1980-х рр. Також австралійський уряд активно розвивав двосторонні відносини з країнами-учасниками асоціації. З 1974 р. періодично організовуються наради, що отримали назву «Форум АСЕАН – Австралія». Проте зближення з асоціацією ускладнювалося непростими відносинами Австралії з провідною країною АСЕАН – Індонезією.

США та їхні союзники розглядали Індонезію, котра стрімко розвивалась, як противагу розширенню радянської експансії в регіоні. Захід був готовий миритися з авторитарним режимом Сухарто, враховуючи його антикомуністичну політику. Примат інтересів блокового протистояння повною мірою проявився під час рішення Індонезії щодо окупації 1975 р. Східного Тимору. Попри відверту агресивність цього кроку, а також численні порушення прав людини під час контролю за територією острова, все це відбувалося з мовчазної згоди США й Австралії. Інтереси населення маленького Східного Тимору було принесено в жертву на тлі глобального геополітичного протистояння в умовах Холодної війни [27].

Позиція Австралії щодо окупації Східного Тимору була дуалістичною: влада п'ятого континенту намагалася публічно критикувати жорстокість дій

індонезійців на окупованій території, проте здебільшого на рівні декларацій, оскільки збереження економічної співпраці з Індонезією було в пріоритеті. Однак відносини Австралії та Індонезії залишалися напруженими. 1981 р. Індонезія закрила корпункт австралійської газети за критику дій уряду Індонезії в Східному Тиморі. Роками тривали перемовини щодо акваторії Тиморського моря, 1988 р. оголошеної «зоною співробітництва», а прибутки від видобування там нафти ділилися навпіл між обома країнами [21, с. 300]. Саме через напружені відносини з Індонезією 1992 р. Австралії відмовили у членстві в АСЕАН.

Політика Індонезії щодо окупованого Східного Тимору характеризувалася жорстокістю та насильницькою асиміляцією. Проти прибічників незалежності розгорнули цілеспрямовані репресії. Проте ні насильство, ані значні інвестиції Індонезії в інфраструктуру, освіту й охорону здоров'я Східного Тимору не змогли придушити спротив тиморців індонезійському правлінню, визвольна боротьба затягнулася на десятиліття.

Питання Східного Тимору стало постійним чинником, що ускладнював відносини Австралії з Індонезією. Очільники п'ятого континенту намагалися балансувати між підтримкою Тимору та збереженням співпраці з Індонезією, зокрема Австралія надавала притулок захисникам східнотиморської незалежності, вимушеним тікати з острова. Втім, обсяг австралійської торгівлі з Індонезією постійно зростав, а 1995 р. між двома державами було підписано Пакт про безпеку. Ситуація змінилася 1998 р. після відставки Мухаммеда Сухарто. Прем'єр-міністр Австралії Джон Говард спрямував листа до президента Індонезії Б. Хабібі, повідомивши його про зміну австралійської позиції та закликавши його дати шанс Східному Тимору провести референдум щодо незалежності. Референдум відбувся вже наступного року коштом ООН. Більшість мешканців острова підтримали незалежність, проте цей результат спровокував масштабні зіткнення та збройні сутички з противниками такого рішення. Австралія очолила санкціоновані ООН міжнародні сили в Східному

Тиморі, місією яких було припинення насильства та відновлення порядку. Втручання мало успіх, проте ці події зашкодили відносинам між Австралією та Індонезією, на їх нормалізацію пішли роки [21, с. 371].

З 1970-х рр. активно розвивалось особливе партнерство з Новою Зеландією. Так, 1973 р. держави підписали Транс-Тасманійський договір щодо подорожей (Trans-Tasman Travel Arrangement), завдяки якому громадяни Австралії та Нової Зеландії можуть вільно переміщуватися між країнами з мінімальними обмеженнями на строк перебування й працевлаштування [28]. Обидві держави пов'язують не лише спільне коріння та історія. Вони разом входили до оборонного союзу зі США – ANZUS. 1985 р. стратегічні відносини зі США опинились у кризі, коли в рамках боротьби за створення в регіоні без'ядерної зони Нова Зеландія заборонила входити до своїх портів усім кораблям з ядерними установками на борту. Цей крок у контексті Холодної війни сприйняли досить гостро, тож у відповідь 1986 р. США призупинили свої обов'язки щодо гарантування безпеки Нової Зеландії, що діяли згідно з Договором ANZUS. Оскільки це загрожувало припиненням тристоронньої співпраці, Австралія доклала чималих зусиль для пом'якшення ситуації [21, с. 296].

Відданість Австралії союзницьким відносинам зі США поєднувалася з її прагненням відігравати незалежну роль на міжнародній арені. Саме такої позиції дотримувався міністр закордонних справ Гарет Еванс, що обійняв цю посаду 1988 р. Він брав активну участь у численних міжнародних форумах, сприяв вирішенню проблеми Камбоджі, зокрема шляхом спрямування туди миротворчих сил. Також Г. Еванс сприяв застосуванню миротворців для вирішення інших локальних конфліктів. Одним з ключових елементів діяльності Г. Еванса були зусилля щодо ядерного роззброєння, що не до кінця відповідало баченню австралійського уряду й прем'єр-міністра Роберта Хоука, які сповідували політику цілковитої підтримки США та Західного блоку наприкінці Холодної війни. Ця позиція повністю проявилася під час кризи у

відносинах США й Нової Зеландії щодо доступу до портів: на відміну від своєї союзниці, Австралія залишилася неухильно відданою зобов'язанням у рамках ANZUS і забезпечувала безперешкодний доступ США до комунікаційних баз у регіоні [2, с. 299].

Закінчення Холодної війни й подальший колапс СРСР зняли гостроту протистояння на міжнародній арені, але ці події не принципово змінили зовнішньополітичну стратегію Австралії. Військово-політичне партнерство зі США, конкуренція за лідерство в регіоні, активна позиція в міжнародних організаціях, особливі відносини з Новою Зеландією – всі ці напрями залишилися пріоритетами для зовнішньої політики п'ятого континенту.

Окрім ролі основного військового союзника, США були й одним з провідних інвесторів в економіку Австралії. У липні 1996 р. на тлі нестабільності в регіоні представники двох держав прийняли Сіднейську декларацію, що стала доповненням до договору ANZUS та передбачала постійну присутність США в Південно-Тихоокеанському регіоні, а також координацію дій з АСЕАН, АТЕС та іншими міжнародними безпековими організаціями [29].

Участь у міжнародних організаціях сприяла утвердженню лідерських позицій Австралії в регіоні, зокрема шляхом відстоювання інтересів малих держав. Завдяки членству в МВФ, СОТ та ООН Австралія могла брати активну участь у програмах допомоги малим країнам Тихоокеанського регіону, а також представляти їхні інтереси в рамках Всесвітнього банку й Азійського банку розвитку, що поглиблювало її політичний вплив на ці держави. Австралія особливо виділяла АСЕАН у контексті підтримки регіональної політичної гармонії та стабільності. Участь у Регіональному Форумі АСЕАН стала одним з ключових елементів австралійської оборонної стратегії. Водночас в економіці одне з центральних місць посідали контакти з АТЕС. На 2000 р. понад половина австралійського експорту припадала на країни АТЕС, туди ж ішла велика частка прямих інвестицій п'ятого континенту [21, с. 371].

Відносини з Новою Зеландією традиційно відігравали особливу роль для Австралії й активно розвивалися з ініціативи обох сторін, у них було багато вимірів – економічний, соціальний, військово-стратегічний та ін. Після фактичного припинення співпраці Нової Зеландії в рамках ANZUS, особливого значення набули їх двосторонні відносини з Австралією в обороні. 1991 р. було укладено договір про Тісніші оборонні відносини (Closer Defence Relations), покликаний забезпечити політичну основу для адаптації союзницьких відносин для вирішення актуальних викликів регіональній безпеці [30]. Одним з примітних прикладів військової співпраці двох держав став масштабний проект побудови 10 фрегатів класу «Анзак» (вісім для Австралії та два – для Нової Зеландії), перший з яких зійшов на воду 1996 р. Останній корабель серії ввели у стрій 2006 р. [31]. Не менш важливою була й залишається економічна співпраця двох країн, зокрема на 2000 р. Австралія стала найбільшим покупцем новозеландської експортної продукції.

Важливим елементом зовнішньої політики Австралії в галузі культури та спорту стало проведення 2000 р. в Сідней XXVII літніх Олімпійських ігор, у яких узяли участь майже 11 000 спортсменів, що представляли 199 країн-учасниць Міжнародного Олімпійського Комітету. Участь у змаганнях узяли, зокрема, троє спортсменів зі Східного Тимору, який Австралія підтримувала в рамках миротворчої операції ООН [32]. Це був уже другий раз, коли Австралія приймала Олімпійські ігри, перші відбулись у Мельбурні 1956 р.

Друга половина XX ст. стала періодом утвердження Австралії не лише як потужного регіонального гравця, але й як держави з глобальним баченням та ініціативою лідера. В рамках Холодної війни, яка припала саме на цей період, зовнішня політика Австралії ґрунтувалася на двох імперативах: беззаперечна підтримка США й Західного блоку в боротьбі проти комуністичної експансії, а також збереження максимальної свободи дій з погляду розбудови прагматичних взаємовигідних відносин з іншими країнами. Подібний підхід потребував великої майстерності дипломатів, а також чіткої та послідовної позиції на

міжнародній арені. Австралія стала надійним союзником Західного блоку в тій частині світу, на яку припали найгарячіші епізоди глобального протистояння двох систем, зокрема Корейська війна, В'єтнамська війна, Малайська криза, Громадянська війна в Китаї тощо. У більшості конфліктів австралійські війська брали безпосередню участь у складі багатосторонніх коаліцій союзників. Деякі кампанії були успішними, часом результат був частковим або взагалі відсутнім, проте роль п'ятого континенту в боротьбі проти комуністичної експансії була незмінно проактивною.

Беззаперечна підтримка союзників по антикомуністичному блоку не заважала Австралії провадити самостійну лінію на міжнародній арені, спрямовану на набуття лідерських позицій у регіоні, а також розбудову конструктивних двосторонніх відносин з більшістю держав світу, в тому числі з країнами соцтабору, зокрема СРСР, КНР, НДР та ін. Австралія ініціювала створення в Південно-Тихоокеанському регіоні низки міжнародних організацій: Ради Тихоокеанського економічного співробітництва та організації Азійсько-Тихоокеанської економічної співпраці (АТЕС). З більшістю країн регіону Австралія має ефективні й взаємовигідні торговельні відносини, основні її партнери – Японія, КНР, Індонезія, Нова Зеландія та ін.

Австралія позиціонує себе як відповідальну регіональну державу, одним з ключових напрямів зовнішньої політики Канберри є забезпечення миру та стабільності в Океанії. Політична й фінансова підтримка малих держав регіону розглядається як запорука безпеки самої Австралії. Також серед пріоритетів її зовнішньої політики є підтримка вільної торгівлі на світовому ринку, протидія конфліктам і глобальному тероризму. Країни південно-західної Океанії – це природна зона впливу Австралії, підтримка стабільності в цьому регіоні проявляється в значних інвестиціях Австралії в острівні тихоокеанські країни. Також Австралія за необхідності ініціює миротворчі операції, як це було у випадку зі Східним Тимором 1999 р. Така політика Канберри дає змогу

встановлювати добросусідські відносини з країнами Океанії та мати авторитет відповідального регіонального лідера.

4.2. СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ АВСТРАЛІЇ (кінець XX – початок XXI ст.)

З кінця XX ст. країни світу розвиваються під впливом глобалізації. Завдяки цьому виникають нові напрями в суспільно-економічних дослідженнях, які передбачають глобальний підхід. Сучасні концепції економічного розвитку віддзеркалюють глобальні тенденції, а також містять можливі шляхи вирішення глобальних проблем, що постають перед людством. Так, різне ставлення до перспектив і наслідків економічного зростання віддзеркалилось у концепціях: нульового економічного зростання; ноосферного розвитку; інноваційного економічного зростання.

Але найбільшого поширення набула *Концепція сталого економічного розвитку*. Усвідомлення реальної небезпеки екологічної катастрофи, яка загрожує існуванню цивілізації, змусило розробляти нову парадигму розвитку суспільства. Водночас парадигму сталого розвитку доцільно розуміти не лише як зміну стосунків людини та природи задля розширення можливостей економічного зростання, а й як скоординовану глобальну стратегію виживання людства, орієнтовану на збереження та відновлення природних спільнот у масштабах, необхідних, аби повернутися до меж господарської місткості біосфери [33, с. 6]. Таким чином, теорія сталого розвитку заснована на трьох стовпах: суспільство – економіка – довкілля.

1967 р. італійський підприємець А. Печчеї заснував Римський клуб, члени якого стверджували, що суспільство та навколишнє середовище слід розглядати як єдину систему, де немає автоматичного саморегулювання макропланетарних процесів. Для того часу цей висновок був дуже несподіваним, бо вважалося, що в природі та в суспільстві діє внутрішній механізм, що саморегулюється та